

УДК 338.46:37

Валерій В. Бугас, Василь В. Бугас

Київський національний університет технологій та дизайну

**ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ
РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

Визначення основних напрямів, пріоритетів, завдань і механізмів реалізації розвитку економіки заснованої на знаннях, є предметом гострих наукових дискусій, що викликає необхідність уточнення теоретичних та історично-методологічних підходів до дослідження процесів освітнього виробництва і освітнього продукту як найважливіших складових цілей і змісту модернізації української освіти.

Ключові слова: *інтернаціоналізація освіти; глобалізація; фундаментальний конфлікт; конкурентоспроможність; рейтингування.*

Валерий В. Бугас, Василий В. Бугас

Киевский национальный университет технологий и дизайна

**ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ И МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ
РАЗВИТИЯ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ**

Определение основных направлений, приоритетов, задач и механизмов реализации развития экономики основанной на знаниях, является предметом острых научных дискуссий, вызывает необходимость уточнения теоретических и историко-методологических подходов к исследованию процессов образовательного производства и образовательного продукта как важнейших составляющих целей и содержания модернизации украинского образования.

Ключевые слова: *интернационализация образования; глобализация; фундаментальный конфликт; конкурентоспособность; рейтингования.*

Valeriy V. Buhas, Vasil V. Buhas

Kyiv National University of Technologies and Design

**THEORETICAL AND METHODOLOGICAL ASPECTS
HIGHER EDUCATION DEVELOPMENT**

Determination of the main directions, priorities, tasks and mechanisms for realizing the development of knowledge-based economics is the subject of sharp scientific discussions, which necessitates clarification of theoretical and historical methodological approaches to the study of the processes of educational production and educational product as the most important components of the goals and content of the modernization of Ukrainian education.

Keywords: *internationalization of education; globalization; fundamental conflict; competitiveness; rating.*

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Останнім часом у сфері освіти основним чинником, що стимулює зміни, є стрімко зростаючий потік інформації. Це зростання відбувається такими темпами, що колишні методи і сама система освіти потребують не лише адаптації до цих змін, але й до їх темпів: оновлення знань відбувається настільки швидко, що до моменту закінчення навчання у ЗВО отримані студентами знання встигають застаріти. Це обумовлює необхідність постійного оновлення професійних знань – тобто безперервного, «довічного» навчання, що в свою чергу вимагає постійного удосконалення технологій навчання, запровадження інноваційних методів у навчальний процес.

Аналіз останніх публікацій з проблеми. Вагомий внесок у розробку теоретико-методологічних засад економіки освіти зробили такі вчені Г. Беккер, Т. Шульц, Ф. Махлуп, Е. Денісон та ін. Значну роль у формуванні цих засад відіграли праці класиків політичної економії – В. Петті, А. Сміта, Д. Рікардо, К. Маркса, а також англійського економіста А. Маршалла та інших західних учених [3].

Невирішені частини дослідження. Наголошуючи про важливість чинників конкурентоспроможності системи вищої освіти стає фактор її інтернаціоналізації, коли національна відособленість ЗВО все більш вступає в конфлікт з наслідками і перспективами глобалізації.

Мета дослідження є з'ясування існуючих проблем реформування та перспектив розвитку системи вищої освіти України, зокрема – теоретичні та методологічні аспекти розвитку вищої освіти.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. Сьогодні сучасні інформаційні технології, бурхливий розвиток дистанційного навчання зробили національні кордони абсолютно прозорими для освітніх послуг. Сформувався єдиний світовий освітній ринок, де ЗВО різних країн пропонують свої продукти і послуги всім студентам відразу, не обмежуючи себе національними кордонами. Знамениті рейтинги «Financial Times» кращих бізнес шкіл тепер включають не тільки університети США, але й Канади, Іспанії, Франції, Великобританії. Роботодавці в багатьох країнах Європи все більше уваги при прийомі на роботу випускників ВНЗ звертають увагу на досвід навчання, життя і роботи за кордоном, оскільки це свідчить про рівень адаптивних можливостей кандидатів, широту кругозору, навички спілкування з представниками різних культур.

За таких умов фактором конкурентоспроможності системи вищої освіти стає фактор її інтернаціоналізації, коли національна відособленість ЗВО все більш вступає в конфлікт з наслідками і перспективами глобалізації. Цей фундаментальний конфлікт проявляється в різних питаннях і проблемах, основними з яких є: визнання університетських дипломів, спеціальностей та оцінок, розвиток міжнародних форм

оцінювання якості освіти, міжнародна акредитація. Щоб запропонувати реальні кроки для подолання цього конфлікту, потрібно враховувати основні форми і характеристики, проблеми та перспективи інтернаціоналізації вищої освіти.

Процеси глобалізації та інтернаціоналізації освіти, тенденції Болонського процесу та перехід на багаторівневу систему підготовки фахівців створюють об'єктивне підґрунтя для інтеграції української освітньої системи у світовий освітній простір, основною умовою якої є реформування та модернізація системи підготовки фахівців у вищих навчальних закладах України шляхом запровадження освітніх інновацій, підвищення якості освіти, оптимізації вартості навчання. На посилення конкуренції у сфері освіти також вплинув розвиток Копенгагенського процесу, який став відповіддю на економічну та соціальну ситуацією в країнах ЄС, посилення конкуренції з боку США та Японії, збільшення частки низькокваліфікованих працівників, стрімкий процес демографічного старіння населення [7].

Досліджуючи проблему конкурентоспроможності ЗВО в системі умов та факторів її формування необхідно враховувати, що деякі науковці конкурентоспроможність ЗВО розглядають як комплексну характеристику вищого навчального закладу, яка відображає його перевагу над конкурентами за системою визначальних показників – фінансово-економічних, маркетингових, матеріально-технічних, кадрових і соціально-політичних, а також здатність вищого навчального закладу у визначений період часу та в умовах конкретного ринку до безкризового функціонування і своєчасної адаптації до динамічних умов зовнішнього середовища [5, 6].

Конкурентоспроможність ЗВО в науковій літературі також визначають як готовність вищого навчального закладу надавати освітні послуги в інноваційному режимі з використанням сучасних інформаційних технологій і ноу-хау; здатність ЗВО протистояти реальним та потенційним конкурентам на ринку освітніх послуг [6]. Деякі автори конкурентоспроможність вищого навчального закладу визначають як сукупність конкурентоспроможних послуг та сукупного конкурентного потенціалу ЗВО [8].

З розглянутого слідує, що досліджуючи чинники та умови формування конкурентоспроможності ЗВО, слід враховувати те, що чинники конкурентоспроможності освітньої послуги і ЗВО відрізняються між собою, хоча і є взаємопов'язаними, як і зазначені категорії.

Це пояснюється тим, що конкурентоспроможність послуг оцінюється та досліджується в часовому інтервалі життєвого циклу послуги. В основі дослідження конкурентоспроможності ЗВО лежить більш тривалий проміжок часу, який відповідає періоду функціонування навчального

закладу. Конкурентоспроможність освітньої послуги розглядається стосовно кожного виду послуги, а конкурентоспроможність ЗВО охоплює всю номенклатуру послуг, які надаються вищим навчальним закладом. До факторів конкурентоспроможності освітньої послуги, в першу чергу, науковці відносять: рівень підготовки по спеціальності, вартість освітньої послуги, престижність спеціальності, рекламу спеціальності, попит на фахівців даної спеціальності на ринку праці.

Загальними факторами конкурентоспроможності вищого навчального закладу, як зазначається в праці І.М. Грищенка [2], є: престиж ЗВО, кваліфікація професорсько-викладацького складу, стан матеріально-технічної бази, наявність військової кафедри, цінова та асортиментна політика ВНЗ, позанавчальна робота, потенціал маркетингових служб та інші.

Проведений аналіз наукової літератури, методик та результатів рейтингування ЗВО дозволяє зробити висновок, що на рівень конкурентоспроможності вищих навчальних закладів впливають внутрішні і зовнішні чинники (фактори). Під зовнішніми чинниками розуміється все те, що задає формальні правила діяльності ЗВО на даному регіональному, національному або світовому ринку. В системі зовнішніх чинників виокремлюють глобальні – політичні, економічні та соціальні, дослідження яких рекомендується проводити за такими основними аспектами: 1. Міжнародні чинники (оцінювання змін в освітній політиці зарубіжних країн, а також процесів, пов'язаних з внутрішньою інноваційною політикою держав, активізацією вищих навчальних закладів на міжнародному ринку освітніх послуг, підвищенням їх конкурентоспроможності). 2. Політичні чинники (визначення рівня розвитку правового регулювання освіти, ставлення державних інститутів і громадських організацій до освіти й науки, співвідношення державного і приватного секторів освіти, тенденцій розвитку процесів непрямого регулювання освітньої сфери). 3. Соціальні чинники (аналіз демографічних змін, процесів соціального розшарування, динаміки споживчого ринку (освітні послуги для багатих і для бідних); врахування змін в перевагах, ставленні до освіти, очікувань споживачів освітніх послуг, заснованих на їх суспільно-ціннісній складовій. При цьому аналіз факторів конкуренції припускав виявлення потенційних і реальних конкурентів, їх статусних позицій (рейтинг, імідж, ринкова ніша), аналіз стратегії і тактики їх діяльності, вивчення передумов і перспектив розвитку [4, 9].

Сучасні інформаційні технології, бурхливий розвиток дистанційного навчання зробили національні кордони абсолютно прозорими для освітніх послуг. Сформувався єдиний світовий освітній ринок, де ВНЗ різних країн пропонують свої продукти і послуги всім студентам відразу, не обмежуючи себе національними кордонами. Знамениті рейтинги Financial

Times кращих бізнес шкіл тепер включають не тільки університети США, але й Канади, Іспанії, Франції, Великобританії. Роботодавці в багатьох країнах Європи все більше уваги при прийомі на роботу випускників ВНЗ звертають увагу на досвід навчання, життя і роботи за кордоном, оскільки це свідчить про рівень адаптивних можливостях кандидатів, широту кругозору, навички спілкування з представниками різних культур. В даний момент історичного розвитку одним із нових факторів конкурентоспроможності системи вищої освіти стає фактор її інтернаціоналізації, коли національна відокремленість ЗВО все більш вступає в конфлікт з наслідками і перспективами глобалізації. Цей фундаментальний конфлікт проявляється в різних питаннях і проблемах, основними з яких є: визнання університетських дипломів, спеціальностей та оцінок, розвиток міжнародних форм оцінювання якості освіти, міжнародна акредитація. Щоб запропонувати реальні кроки для подолання цього конфлікту, потрібно враховувати основні форми і характеристики, проблеми та перспективи інтернаціоналізації вищої освіти.

Висновки. Отже дослідження показує, що мобільність студентів і викладачів в сучасному світі є міждержавна трудова міграція, яка стає все більш диференційованою за професійними, кваліфікаційними, освітніми ознаками, а також інтелектуальна трудова міграція, що виділяється як окремий вид міграції. Інтелектуальна міграція – це міграція наукових та викладацьких кадрів високої кваліфікації, реально чи потенційно зайнятих науковими дослідженнями і розробками, а також обслуговуванням цієї галузі. Часто процеси студентської та викладацької мобільності бувають так взаємопов'язані, що розділити їх дуже важко. Прикладом можуть слугувати програми мобільності аспірантів і докторантів. По-перше, багато аспірантських програм європейських і американських ЗВО (doctoral programs, що ведуть до отримання ступеня PhD) включають період навчання (так званий taught 50 component), по-друге, слухачі цих програм активно залучаються до викладання на бакалаврському рівні. Тому програма мобільності аспірантів включає компоненти навчання, наукових досліджень і викладання.

Отже, щоб бути конкурентоспроможними, вищі навчальні заклади не можуть обмежитися тільки рамками національних кордонів. Все більше європейських ЗВО пропонують свої програми за кордоном, як через свої закордонні кампуси, так і через спільні програми з зарубіжними ЗВО. Це вимагає розробки систем оцінки та управління якістю таких програм, систем професійної та освітньої акредитації програм, викладачів і фахівців. До ЗВО ставляться вимоги: гнучкості в оцінці, визнання попередніх періодів, результатів навчання і професійного досвіду; особливої уваги до різної мотивації студентів і пропозиції різних за тривалістю і завданням

програм навчання; готовності ведення спільних програм з університетами інших країн; позиціонування своїх програм за кордоном.

Виходячи з позиції взаємозв'язку між зовнішніми та внутрішніми чинниками в контексті формування конкурентоспроможності слід зазначити, що завдання ЗВО полягає в тому, щоб на основі аналізу елементів зовнішнього середовища перетворити внутрішні чинники в реальні конкурентні переваги.

Література

1. Андреева О. Отличительные черты, определяющие конкурентоспособность ВУЗов [Електронний ресурс] / О. Андреева. – Режим доступу: <http://www.megaportnn.ru/content/articles/19157>.
2. Грищенко І. М. Теоретико-методологічне обґрунтування ефективних фінансово-економічних моделей розвитку вищої школи: монографія (рукопис) / за заг. ред. чл.-кор. НАПН України, д-ра екон. наук., проф. І. М. Грищенко. – К., 2015. – 236 с.
3. Економічна енциклопедія: у трьох томах / редкол: С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Видавничий центр «Академія», 2000. – Т. 1. – 864 с.
4. Іванов Ю. Конкурентоспроможність закладів вищої освіти споживчої кооперації на ринку освітніх послуг України / Ю. Іванов // Українська кооперація. – 2011. – № 4.
5. Лазарев В. А. Конкурентоспособность вуза как объект управление: монографія / В. А. Лазарев, С. А. Мохначев. – М.: Пригородные вести, 2013.
6. Качество и конкурентоспособность образовательных услуг как общественное благо [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.mguconsulting.ru/st/ecanom/uslugi.htm>.
7. «Майкрософт Україна» стимулює реформи у вітчизняній вищій освіті [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://microsoftua.wordpress.com/2011/05/26/summit>.
8. Якісна вища освіта – шлях до процвітання України [Електронний ресурс] / Освіта. – Режим доступу: <http://bktbntu.com.ua>.
9. Наукова та науково-технічна діяльність в Україні у 2013 році [Електронний ресурс] / Державний комітет статистики України. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua>.